

Радивоје Микић

ПРИПОВЕДАЧ И ЗАВИЧАЈ

После књиге "Молитва за дечанску икону", у којој су биле сабране до тог тренутка објављене његове приповетке са темама из косовско-метохијског живота, Радосав Стојановић (1950, Млаци-ште код Црне Траве) излази пред читаоце и избором прича које репрезентују други важан тематски смер у његовој прози □ а то су приповетке из црнотравског живота. Иако су приповетке са тематиком из косовско-метохијског живота показале да је овај писац близак оним настојањима која су у српској књижевности с краја 19. и почетка 20. века репрезентовали Зарија Р. Поповић и Григорије Божовић, писци који су настојали да свој књижевни свет повежу са реализацијом важних историјско-националних циљева, онда ће приповетке са тематиком из црнотравског живота показати да Радосав Стојановић користи приповедну технику која га барем донекле, приближава прозним световима Борисава Станковића и Слободана Џунића.

Мада је Радосав Стојановић писац са врло разноликим опусом (поезија, приповетке, драме, роман, књижевно-критички текстови, публицистика) и мада је годинама имао врло значајну улогу као јавни радник у Приштини (уредник листа "Јединство", управник Народног позоришта), слободно се може рећи да је он у највећој мери приповедач, да су приповетке најважнији састојак његовог књижевног света. Као приповедач, Радосав Стојановић се опредељивао за ону тематику која, на једној страни, његове приповетке, поред осталог, претвара у сведочанство о замирању живота у једном делу Србије и то и због сеоба људи у јужносрбијанске градове и паланке и због дефинитивне разградње једног начина живота (патријархална породица и систем вредности на коме се она, веома дуго, заснивала) и која, на другој страни, читаоцу омогућава да кроз судбине јунака види шта се током година и деценија збивало са српским народом на Косову и Метохији.

Књиге приповедака Радосава Стојановића не само што читаоца воде у два необична света, већ показују и да је реч о писцу који уме да се служи двома књижевним техникама, од којих се једна може означити као реалистичка, као приповедна техника која инсистира на градњи такве слике света коју читалац лако верификује на основу онога што садржи његово искуство, док би се друга наративна техника у прози Радосава Стојановића могла означити као особен вид психолошке фантастике, чији је основни циљ да "уђе" у јунаков унутарњи свет и покаже како се мења и сама перцепција света и садржаји живота у једној узнемиреној свести. Чињеница, пак, да Стојановић приповетке написане различитим приповедним техникама сврстава у исте целине показује да је реч само о књижевним средствима која треба да остваре истоветни циљ □ да забележе неки судбински трептај у људском бићу.

Отуда се, мислим, и може рећи да приповетке Радосава Стојановића најдубље повезује основни тон у њима □ тон меланхолије који се образује око основних тематских јединица (осећање пролазности живота, страх пред садржајима живота који убрзано нестају, слутња да постоји нешто за чим човек чезне а не може да га досегне у овом и оваквом свету и сл.). Меланхолични тон је врло чест у приповеткама са темама из црнотравског живота. Те приповетке у распону од оне ("Кућна змија") која говори о настојању да се живот стално саображава са давно успостављеним праобрасцима, преко оних које говоре о љубави у различитим видовима ("Сибин и Марика", "Ђурђица") до приповедака

које садрже описе печалбарског живота и приповедака у којима је основна тематска јединица она "вечита туга за нечим" о којој је први тако упечатљиво проговорио јунак Борисава Станковића, показују да је Радосав Стојановић настојао да се суочи са оним видовима живота који су, сами по себи, сачињени од удеса и несреће.

То је свакако разлог што је сам приповедач у неким приповеткама у наслов ставио и жанровску ознаку ("Балада о знепољском џамбасу"), иако су баладични тонови најизразитији у приповеткама попут "Краја света" и "Јесени у Жутину" или, пак, приповеткама у којима се као приповедач јавља дечак кога сама загонетка света у коме се обрео готово да обесхрабрује. Могло би се рећи да је процес суочавања са загонетком света за Стојановићеве јунаке увек болан и да неки од његових јунака (као што је примера ради, ча Драгомир) из сусрета са том загонетком излазе рањени и неспособни да нађу своје место у ономе што чини људску свакодневицу.

А ту се отвара и још једно важно питање које се у било ком суочавању са прозом Радосава Стојановића не може избећи. Као што је сама жанровска ознака "балада" везана за лирско-епску књижевну врсту, тако се и у прози овог писца може пронаћи много елемената који сведоче о настојању да се на специфичан начин повежу лирско и наративно градиво. Основа за то повезивање је пронађена у специфичном осећању света и живота код једног броја Стојановићевих јунака. Ови јунаци, наиме, врло често западају у сасвим особена ду-шевна стања и њима се, исто тако, чини да иза саме реалности постоји један скривени свет и они се ка том свету упорно крећу. Најбољи пример за то ћемо наћи у лику приповедачаевог ча Драгомира, човека који непрекидно чезне за нечим недокучивим, нечим што људски живот може да уведе у сасвим нове облике. Удео лирског у самој атмосфери догађаја о којима се приповеда у приповеткама Радосава Стојановића, нема сумње, увећава и сама околност да је у добром броју приповедака приповедач дечак, дакле неко ко на свет гледа из особене перспективе. То је посебно видљиво у приповеткама попут приче "Крај света" или "Ђурђица".

Удео лирског у приповеткама Радосава Стојановића је велики и он битно утиче на читаоцев доживљај. Али то не значи да Стојановић није склон да приказује и онај круг појединости које спадају у сферу онога што је друштвена стварност и историјске околности које образују подлогу на којој је та стварност уопште могућа. Причајући приче о једном крају Србије, Стојановић није могао да мимоиђе оно што је за судбине људи из тог краја најважније □ а то је печалбарски живот и невоље које прате печалбаре. То је разлог што се у добром броју Стојановићевих приповедака печалбарски живот јавља као основа за посебне видове трагедија (смрт на градилишту, разарање породице условљено удаљавањем од најближих и сл.), и што се у том животу тражи основа за сасвим особене видове грубости коју, примера ради, мужеви, испољавају према женама.

У круг важних чињеница око којих се сплићу судбине јунака у приповеткама Радосава Стојановића спада и оно што чини власт и њени представници, посебно у периоду након Другог светског рата када се уз много тешкоћа ови људи подвргавају различитим притисцима. Ти притисци долазе и у часу формирања сељачких радних задруга и кроз увођење нових празника и обичаја које горштакчи свет нерадо прихвата. И сам амбијент у коме Стојановићеве јунаци живе □ сиромашан крај у коме још ни сећања на турску власт нису сасвим ишчилела из свести људи □ подлога је на којој бахатост и неразумевање власти сам живот чини још тежим и неподношљивијим. Отуда је и логично што се на таквом простору јављају јунаци, попут Милче из приповетке "Живот, тај дрчник један", који, као јунаци у руским романима репрезентује

човека који је странац у свету и животу, будући да не успева да пронађе место ни у чему што се збива око њега.

Са много разлога се може рећи да у амбијенту који Радосав Стојановић описује у својим приповеткама веома важну улогу имају жене. И зато у његовим приповеткама врло често оне имају и најважнију улогу у збивањима. И онда кад су страдалнице и онда кад су повод за дерт и неразумљиве испаде појединих јунака. Стојановић је са много тоpline сликао ликове необичних жена (а у такве, свакако, спада јунакиња приповетке "Мушкара- ча"), мада је најупечатљивије ликове давао онда кад је догађаје о којима говори и јунакиње које у тим догађајима учествују смештао у неки необични амбијент. У тим причама је необични поглед на судбину јунакиња укрштен и са врло израженом маштенском компонентом, будући да причу прича дечак који више машта но што се креће по реалном свету.

Отуда, мислим, и није нимало необично што је Радосав Стојановић у свом првом роману "Дивљи калем" спојио неколико тема које срећемо у његовим приповеткама и изградио прозну целину у којој важно место имају и црнотравски печалбари и једна жена, како би Иво Андрић рекао, вреле крви и само поднебље као позорница за судар животне тегобе и љубавних страсти. Овај роман показује да је Стојановићева везаност за завичајни простор веома дубока и да он свој књижевни свет и не може да измести изван оних простора које присно осећа и које тако уверљиво књи- жевно приказује. Зато се и може рећи да је Радосав Стојановић међу нашим савременим писцима један од оних који пуном мером плаћају дуг свом завичају.

(Поговор књизи „Црнотравске приче“)